

گفتگویی کوتاه با پروین سلاجقه ادبیات یک مسئله جهانی است

«ژرار ژنت» نظریه پرداز بزرگ نقد و زیبایی شناسی ادبی، مبحث مجاز مرسل با محور «دلالت‌های مجازی» و همچنین استعاره و مباحث بعد از آن با محور «دلالت‌های شاعرانه» قابل انطباق باشد. به همین دلیل در جلد دوم کتاب سعی بر این است که بطور مفصل این دیدگاه‌ها و به ویژه محور دلالت‌های شاعرانه، استعاره، نماد، ایماژ، زیبایی شناسی واژگان و... مورد بررسی قرار گیرد.

□ آیا شما در کتاب خود به زیبایی شناسی شعر صرفاً در ادبیات فارسی توجه و تأکید نموده‌اید؟

به نظر من ادبیات یک مسئله جهانی است و همه جا ابزارهای مشترکی دارد. من زیبایی‌های شعر را در شعر همه شاعران جهان می‌بینم و اصلاً قابل تقسیم به ادبیات یک کشور خاص نیست و ما یلیم مخاطب من، اینطور برخورد کند، که این، زیبایی شناسی شعر به صورت اعم است. در کتاب بعدی سعی کرده‌ام از ترجمه‌های شعری، شاعران خارجی هم استفاده کنم و نشان دهم که این معیارها جهانی هستند. من دوست داشتم اسم کتاب را زیبایی شناسی متن و ادبیات بگذارم، چون نکاتی در متن ادبی رمان و داستان هست که از نظر زیبایی شناسی ممکن است از شعر قوی‌تر باشد. در هر حال این کتاب، یافته‌هایی است که به آن رسیده‌ام و به تشویق استادان و دانشجویانم به شکل کتاب درآورده‌ام.

□ خانم سلاجقه، غیر از این مبحث، در چه زمینه‌های دیگری فعالیت دارید؟

در زمینه‌ی نقد ادبی و اولین کاری که در این مبحث برای چاپ آماده شده است، نقد ساختاری آثار هوشنگ مرادی کرمانی است که در واقع شماره نخست از یک مجموعه است و در جلدهای دیگر به نویسندگان دیگر نیز خواهیم پرداخت.

بخش دیگری از کارهایم مربوط به ادبیات کودکان می‌شود. اولین داستانم با نام قصه تالاب در سال ۷۷ منتشر شد و به عنوان کتاب سال زیست محیطی انتخاب شد. در حوزه ادبیات کودک و نوجوان، سه عنوان کتاب، هم اکنون زیر چاپ دارم؛ مجموعه شعر کودک با نام سروده‌های باغ قدیمی، بازآفرینی بخشی از ادبیات فولکلوریک با نام افسانه‌های سرزمین آبی و یک داستان با عنوان بنفشه کوچولو. همچنین یکی دیگر از زمینه‌هایی که در حال حاضر بخشی از فعالیت ادبی مرا دربرمی‌گیرد آماده‌سازی رساله‌ی فارغ‌التحصیلی‌ام است که در زمینه‌ی تحلیل و بررسی نمادهاست.

پروین سلاجقه عضو هیئت علمی دانشگاه و دانشجوی دوره‌ی دکتری زبان و ادبیات فارسی است، وی به تازگی کتاب درآمدی بر زیبایی شناسی شعر را منتشر کرده است. با او گفت‌وگویی کوتاه انجام داده‌ایم که در پی می‌آید:

□ خانم سلاجقه ابتدا درباره‌ی ویژگی‌های کتاب بگویند و اینکه چطور شد این مبحث را انتخاب کردید؟

از آنجا که علاقه‌مند به مباحث زیبایی شناسی شعر بودم، برای تدریس این درس را انتخاب کردم، اما احساس می‌کردم معانی و بیان، سنتی و نحوه‌ارایه‌ی آن هم سنتی است و نیز استفاده از شاهد مثال‌های خیلی قدیمی و کهن نمی‌تواند علاقه دانشجویان را به خود جلب کند. این بود که تصمیم گرفتم کارم را در زمینه زیبایی شناسی از همان معانی و بیان شروع کنم. بدین منظور پایه‌های اصلی معانی و بیان را که سنتی هستند، اساس قرار دادم و از شاهد مثال‌های جدید استفاده کردم، نحوه‌ی بیان نیز ساده است. ویژگی دیگر کتاب این است که برای هر مبحث تمرین‌هایی را در نظر گرفتم که دانشجویان بتوانند این ابزار علمی را در متن بکار ببرند و تشخیص دهند.

این کتاب در واقع دو جلدی است و جلد دوم آن هم که در حال آماده شدن است تکمله‌ی این کتاب خواهد بود که به طور مفصل از حوزه معانی بیان سنتی فزاتر رفته و مباحث جدید و نظریه‌های زیبایی شناسانه را به طور علمی دربرمی‌گیرد.

□ آیا کتاب فقط شامل زیبایی شناسی شعر است؟

در واقع در جلد اول بیشتر به زیبایی شناسی شعر توجه شده است ولی از آنجا که مباحث نظری که در زیبایی شناسی ادبی مطرح می‌شود قادر است کلیه‌ی متت‌های ادبی را مورد تجزیه و تحلیل زیبایی شناسانه قرار دهد، این مباحث نیز قابل تعمیم به کل ادبیات است که در نقد زیبایی شناسی متون ادبی - یکی از شاخه‌های نقد ادبی - می‌تواند راهگشا باشد. به ویژه در جلد دوم که دیدگاه‌های زیبایی شناسانه‌ی نظریه پردازان اخیر به شکل نظری و کاربردی مورد توجه است. از آنجا که ادبیات مسئله‌ای مشترک بین همه انسان‌هاست نظریه‌های مربوط به آن نیز در هر قسمت از جهان که مطرح شود ریشه‌ی مشترک دارد. به طور مثال مباحث مربوط به فصاحت و بلاغت و اسناد خبری که بخش مهمی از معانی و بیان سنتی را دربرمی‌گیرد می‌تواند با محور «دلالت‌های زبانی» در آراء

نثر صوفیه

سرن و سلاطین با خیال آسوده به غارت بیت‌المال و حقوق مردم اقدام می‌کردند. داستان جدال سعدی با مدعی، در کتاب گلستان که در قرن هفتم و در روزگار سلطه‌مغول تألیف شده است، به خوبی شعارهای مذلت و نکبت‌پذیری را که در میان مردم به اسم دین و عرفان رواج داده بودند نشان می‌دهد. در جای دیگر سعدی آینه‌وار می‌گوید:

ترک دنیا به مردم آموزند

خویشتن مال و غله اندوزند
به بیان دیگر سرانجام صوفیگری دستگیری بسیار نیرومند برای سلاطین و دین فروشان و ثروتمندان شد.

□ فرهنگ و ادبیات امروز ایران چه بهره‌ای از این متون می‌تواند بگیرد؟

— البته چون تاریخ مصرف این متون گذشته است مستقیماً نمی‌تواند مورد استفاده باشد اما به عنوان فرهنگ مردمی و راه نزدیک شدن به توده‌ها می‌تواند تجربه‌ای باشد که به عنوان یک حرکت از سوی مصلحان اجتماعی (مقصود شعوبیان است) در ظرف زمانی معین، مورد توجه قرار گیرد. البته نثر ژورنالیستی معاصر ما تا حد زیادی همانند نثر ساده صوفیانه است؛ نثری بدون تکلف و مغلق‌گرایی.

یکی از پژوهشگران معاصر، پاره‌هایی از سخنان صوفیان را با قطعاتی از شعر آزاد معاصر در برابر هم قرار داده است که چندان هم بی راه نیست. صوفیان با آن زبان ساده در میان گروه‌های مختلف مردم طرفدارانی فراوان یافته بودند. شاید بدین جهت بود که خود این صوفیان اکثر از میان گروه‌های زحمت‌کش و رنجبر و پیشه‌ور جامعه بودند. یکی خرمافروش بود دیگری زنبیل‌یاف و حصیرباف و...

به بیان دیگر می‌توان گفت که نثر ساده‌ی عصر مشروطه، خود بازگشتی به نثر ساده صوفیانه بود. زیرا مخاطبان آنان توده مردم بودند. این نثر بعدها به وسیله نویسندگان معاصر تا حد محاوره، ساده شد. قصه‌ها و رمان‌های معاصر تقریباً همه به این نثر است، تا آنجا که توده مردم غالباً کتاب‌خوان را کسی می‌دانند که رمان‌خوان باشد، یعنی قصه‌گویی ساده عرفا، اکنون جایش را به قصه‌نویسی و رمان‌نویسی معاصر داده است.

عبدالحسین فرزاد